

GJALLARHORNET

Utges av Svenska Arkeologiska
Samfundet

Årgång 31. Nr. 4. 2011

Några ord från er nya redaktör

Som Anders Hansson meddelade i förra numret har jag nu fått äran att ta över redaktörskapet för Gjallarhornet. Detta ser jag naturligtvis fram emot! Om mig själv kan jag kort nämna att jag är docent vid Göteborgs universitet och att jag sedan 2007 arbetar som forskare vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm.

I detta sista nummer för i år bjuder vi på två recensioner signerade Nils Ringstedt: en färsk festskrift tillägnad förre länsantikvarien Lennart Lundborg, och en lika färsk och tillika avslutande volym om undersökningarna av Helgö. Att samfundets tidskrift *Current Swedish Archaeology* genomgår vissa förändringar berättar Anders Högberg och Anna Källén om. Och, slutligen, i sitt bidrag berättar Anita Synnestvedt om en spännande utgrävning av 1923 års Göteborgsutställning.

Jag vill samtidigt ta tillfället i akt och uppmuntra alla läsare att skriva och berika detta nyhetsblad som ju är beroende av era bidrag.

Med dessa rader vill jag passa på att önska Er alla en riktigt God Jul och ett Gott Nytt År!

Ola Wolfhechel Jensen

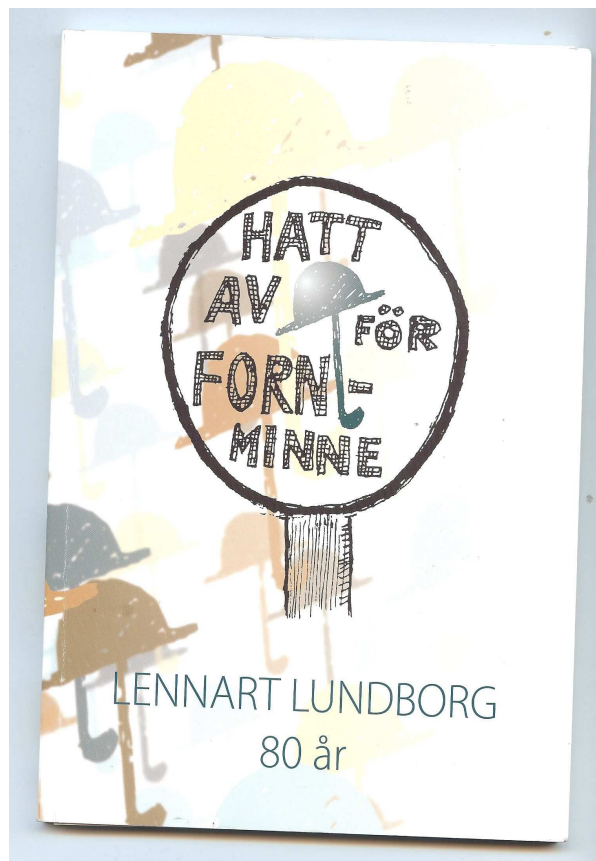
”Hatt av för fornminne. Lennart Lundborg 80 år”

Det är titeln på en festskrift i Kulturmiljö Hallands serie Utskrift (nr 12). Samfundets ledamot Lennart Lundborg, bronsåldersexperten och förre länsantikvarien i Halmstad, hyllas i anledning av sina fyllda 80 år i 14 intressanta artiklar av vänner och kollegor. Boken avslutas med serier, som tecknaren/konstnären Lennart skickligt har ritat med motiv från den arkeologiska verkligheten.

I artiklarna, som berör allt från gravfynd, boplatslämningar till historiskt havsfiske, berörs bl.a. Lennarts verksamhet som arkeolog – liksom hans karriär. Lennart blev 1960 amanuens på Hallands museum i Halmstad efter praktik som fältarkeolog för Riksantikvarieämbetet. I tjänsten på museet utgjorde arkeologi och fornminnesärenden en viktig del av arbetet. Bland annat undersökte Lennart bronsåldershögar, som hotades av exploatering. Resultaten publicerades i Lennarts licentiatavhandling 1967. Den lades fram för Holger Arbman vid Lunds Universitet.

I utökad och tryckt version utgavs avhandlingen i Hallands museums skriftserie 1972, *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland under åren 1854–1970* – en skrift som blivit mycket citerad och som torde ha lästs av de flesta av Samfundets ledamöter. Skriften efterföljdes så sent som 2007 av *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland under åren 1971–2001. Del 2*. Mer om den senare.

För att återgå till Lennarts karriär var han landsantikvarie vid Hallands museum 1973–1977. Därefter arbetade Lennart som länsantikvarie vid Länsstyrelsen i Hallands län t.o.m. 30 augusti 1996, då han pensionerades.

Festskrift tillägnad Lennart Lundborg

I *Hatt av för fornminne* – som faktiskt är en av Lennart utförd teckning i form av ett tänkt ”vägmärke” – hyllas Lennart av Erik Rosengren som ”en levande uppslagsbok” i halländsk arkeologi med djupt rotat intresse för arkeologihistoria. Utvecklingen under Lennarts 51 år i Halland vad gäller arkeologi uppges anmärkningsvärd. Av 1720 arkeologiska rapporter i Länsmuseumstiftelsens arkiv har 1600 skrivits under Lennarts tid i länet!

Hans verksamhet har varit mångsidig. I artikeln ”Lennart som historisk arkeolog” skriver t.ex. Lena Bjugger att ”Lennart Lundborg förknippas framför allt med förhistoriska lämningar och i synnerhet bronsåldershögar, men han har även

under sin yrkesverksamma tid i Halmstad på flera sätt varit involverad i stadens arkeologi...”. Lennart Carlie framhåller i sitt bidrag att Lennart anlidade brandkårens stegbilar för att ta s.k. lodfoton vid bl.a. undersökningar av gravhögar vid Kårarps i Halland!

Joakim Goldhan lämnar ett mycket personligt artikelbidrag i form av ett brev som erinrar om olika bronsåldersundersökningar som Lennart varit engagerad i. Särskilt framhålls att Lennart fortfarande tillhör den brevskrivande generationen – brev som ofta även innehåller t.ex. särtryck och som brukar prydas av någon av Lennarts intressanta teckningar och serier, något jag kan bekräfta.

En artikel av Stina Tegnhed rubriceras ”En betraktelse av Lennart Lundborgs serievärld”. Hon skriver att ”[i] Lennart Lundborgs serievärld är antikvariern en lite mer försynt hjälte, som räddar sysselsättningen, gamla värdefulla byggnader och kulturlandskapet från arga markägare, ondsinta exploatörer, byråkrati och hopplösa politiker. Allt utspelas i det halländska landskapet.” Lennart skrev serier redan 1958–1960 i Uppsala universitetsarkeologers skrift *Grävsvinet*. Från 1980 ritade han serier mer regelbundet och publicerade en del i tidskriften *I Halland*, utgiven av Hallands bildningsförbund. Det framgår också att till Lennarts 70-årsdag lät Länsstyrelsen i Halland och Hallands läns museer sammanställa och trycka en del av hans serier i samlingen *Kulturmiljövård med serietecknarens perspektiv*. År 2002 ställde Lennart ut på Antikvariat & Galleri Kungsgatan i Halmstad. En tidning trycktes till utställningen – *Kulturbeskrivning Halland* med ett urval av serierna.

Lennart skrev i ett förord till skriften att tanken bakom serierna var att ”försöka göra den lokala kulturhistorien lite roligare och inspirera läsaren till vidare studier om fornminnen, byggnader, historia och folkminnen.” Tegnblad nämner att ”Flera av figurerna i Lundborgs serier är hämtade ur verkliga

livet och avporträtteras förvånansvärt porträttlikt...”.

Boken innehåller flera mycket intressanta artiklar om olika arkeologiska företeelser men jag har i denna anmälan nöjt mig med att nämna några av de uppskattande synpunkter om jubilaren, som tas upp i skriften.

Nu några ord om Lennarts senaste synnerligen intressanta skrift från 2007, *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland under åren 1971–2001. Del 2*. Skriften är utgiven av Kulturmiljö Halland. Det var år 2002 som Lennart började gå igenom vad som undersökts sedan hans stora publikation om Hallands bronsåldershögar utkom 1972. Boken är en sammanställning av grävresultat för de olika gravar, som påträffats under perioden 1971–2001 och skall ses som en fortsättning av den första boken.

Under bronsåldern var detta uppenbarligen ett centralområde med högbyggande i kustområdet. Den senare boken behandlar de undersökta högarna Klyftehög och Ivars kulle samt högar i Perstorp, Fyllinge, Skedala, Holm, Eldsberga, Nyarp, Brogård och Trulstorp – sammanlagt 12 högar. I den senaste boken finns kompletterande information om Lugnarograven, som ju beskrivs i Lennarts bok 1972.

Inga större nyheter har framkommit jämfört med vad som skildras i bok nr 1, men naturligtvis har den senare boken fördjupat kunskapen om bronsålderns begravnings seder. När den första boken publicerades var föga känt om bronsålderns boplatser – något som senare tiders storskaliga projekt för motorvägar, järnvägar, oljeledningar har rättat till. I några fall har brandspår noterats under högarna – en kultisk handling. I den första delen noterades fynd av 20 skelettgravar. I den andra delen nämns att ytterligare 3 har påträffats – även om brandgravar varit det vanligaste och med ben placerade i urnor med bronsföremål, i flera fall toalettartiklar. I några högar fanns ekkistor. I

skelettgravarna har grävts fram bl.a. vapen. Intressanta är tre små skeppssättningar – en i Ivars kulle och två i Skedalahögen. Södra Sverige är tydligen ett område rikt på skeppssättningar i bronsåldershögar!

Hur många bronsåldershögar har då grävts ut totalt i Halland? Boken ger svar på det – inte mindre än 86 stycken under åren 1854–2001! Av dessa fanns 23 stycken skelettgravar från äldre bronsålder. I högarna påträffades även 270 brandgravar. Lennart framhåller att därutöver har ett stort antal gravar grävts oprofessionellt och även bortplöjts.

Den senaste bronsåldersboken är – liksom den första – för såväl forskare som andra intresserade en utomordentlig källa till kunskap om bronsåldershögarna i södra Halland inom Halmstads, Laholms och Hylte kommuner!

Nils Ringstedt

Nils.ringstedt@globalnet.net

Current Swedish Archaeology i förändring

De senaste tre åren har *Current Swedish Archaeology* genomgått en rad förändringar. Redaktörerna har knutit en ny internationell editorial board till tidskriften. Peer-review systemet har utvecklats så att varje artikel läses av minst två nationella och internationella forskare innan publicering. Detta gör att de publicerade texterna håller hög kvalitet även i jämförelse med större internationella tidskrifter.

En ny layout har tagits fram och produktionsprocessen har stabiliserats. En ny layoutfirma står för sättningen och ett nytt tryckeri har anlåtats och Förlagssystem AB står för distributionen med Nordic Academic Press som förlag. Detta ger en trygghet i produktions- och distributionssystemet.

Tidskriften innehåller som innan artiklar om arkeologi med skandinavisk koppling som har relevans för en internationell publik. Nytt sedan ett par nummer tillbaka är en keynote-diskussion, en mindre meddelandedel samt att några avhandlingar publicerade på skandinaviskt språk recenserar för engelskläsende arkeologer.

Med stöd från Vetenskapsrådet har samtliga tidigare volymer digitaliserats. Redaktörerna håller för tillfället på att ta in tillstånd från samtliga författare genom åren för att publicera artiklarna on-line. On-line publiceringen genom Svenska Arkeologiska Samfundets och *Current Swedish Archaeology's* hemsida kommer att påbörjas efter årsskiftet.

Förändringarna av *Current Swedish Archaeology* har gjorts som ett led i att ytterligare professionalisera tidskriften. Detta är nödvändigt för att i fortsättningen nå såväl gamla som nya läsare. Det är också helt nödvändigt för att få fortsatta tryckbidrag.

I och med 2011 års utgång tackar redaktör Anna Källén för sig och lämnar över till Anna Lihammer som från och med 2012 är redaktör tillsammans med Anders Högberg.

Volym 19, 2011, lämnar tryckpressarna de närmaste dagarna. Den är fullspäckad med intressant läsning! Volymen kan köpas genom Förlagssystem där du också kan anmäla dig för prenumeration genom att skicka ett mail till:

csa@forlagssystem.se.

Manus för 2012 års volym tas gärna emot redan nu, och deadline för vol 20, 2012 är den 31 mars. Skicka en intresseanmälan + abstract, alternativt ett färdigt manus till redaktörerna på:

csa@arkeologiskasamfundet.se

Anders Högberg och Anna Källén

Excavations at Helgö XVIII

Det är nu 50 år sedan *Excavations at Helgö I* utkom, redigerad av Wilhelm Holmqvist i samarbete med Birgit Arrhenius och Per Lundström. Den volymen var en rapport över arbetet åren 1954–1956. Nu – 2011 – har den sista volymen utkommit, *Excavations at Helgö XVIII Conclusions and New Aspects*, redigerad av Birgit Arrhenius i samarbete med Uaininn O'Meadhra och med bidrag från Birgit Arrhenius, Morten Axboe, Helen Clarke, Svante Fischer, Annette Frölich, Ulla Lund Hansen, Ann-Marie Hansson, Kenneth Jonsson, Jan Peder Lamm, Kristina Lamm, Uaininn O'Meadhra, Synnöve Reisborg och Helena Victor.

Boken släpptes den 24 november vid en tack- och avskedsfest på Vitterhetsakademien med närvarande författare, representanter för Ekerö kommun och Stockholms universitet. Efter inledande ord av preses Gunnel Engwall talade professor emerita Birgit Arrhenius om "Helgö 1954–2012, Forskningsperspektiv och forskjutningar". Universitetslektor Lena Holmquist, Stockholms universitet, talade om Helgö som möjlig arkeologisk resurs i framtiden och nämnde att hamnläget inte undersökts, vilket kunde kompletteras med gravundersökningar.

Ett halvt sekels intressanta publikationer har därmed fått en slutpunkt. Jag återkommer till den sista volymen men vill på grund av "50-årsjubileet" först erinra om alla rapporter som utkommit och vilka flitiga redaktörer och författare, som medverkat i publikationerna.

Volym II utgavs år 1964 (redigerad av Wilhelm Holmqvist och Birgit Arrhenius) för åren 1957–1959, *volym III* år 1970 (redigerad av Wilhelm Holmqvist i samarbete med Kristina Lamm och Agneta Lundström) för åren 1960–1964, *volym IV* år 1972 avseende *Workshop, Part I*, redigerad av Wilhelm Holmqvist i samarbete med Kristina Lamm, Agneta Lundström och Jutta Waller samt *Workshop, Part II* i *volym V* år 1978, redigerad av

Kristina Lamm och Agneta Lundström i samarbete med Helen Clarke. År 1981 utkom *volym VI, The Mälaren Area* av Åke Hyenstrand, redigerad av Agneta Lundström i samarbete med Helen Clarke. Den följdes samma år av *volym VII, Glass-Iron-Clay* av Agneta Lundström, Gunnel Werner, Agneta Knape, Helge Brinch Madsen och Synnöve Reisborg och redigerad av Agneta Lundström och Helen Clarke.

År 1982 utkom *volym VIII, "The Ancient Monument"* av Kristina Lamm, Synnöve Reisborg, Ola Kylhberg och Ulf Bertilsson och redigerad av Agneta Lundström och Helen Clarke. *Volym IX* utkom 1984 med titeln *Finds, Features and Functions* av Sonja Wigren och Kristina Lamm och redigerad av Kristina Lamm och Helen Clarke. Den följdes 1986 av *volym X, Coins, Iron and Gold* av Bengt E. Hovén, Ola Kyhlberg, Brita Malmer, Pär Hallinder, Hanne Flyge, Jorn Randrup, W.A. Oddy, V.E.G. Meyer och N. D. Meeks samt redigerad av Agneta Lundström och Helen Clarke.

Volym XI år 1988, *The Holocene Development of Landscape and Environment in the South-east Mälaren Valley, with special Reference to Helgö* skrevs av Urve Miller och Karin Hedin samt redigerades av Helen Clarke. År 1994 utkom *volym XII, Wilhelm Holmquist – the Helgö Scholar* av Berta Stjernquist och *Building groups 1, 4 and 5* av Synnöve Reisborg, redigerad av Helen Clarke.

Volym XIII, Cemetery 116 av Birgitta Sander publicerades 1997 och redigerades av Helen Clarke. *Volym XIV, Cemetery 118 and Building Group 7 and Cemetery 115* av Julie Melin utkom 2001 och redigerades av Helen Clarke och Kristina Lamm.

Volym XV, Weapon Investigations, Helgö and the Swedish Hinterland av Lena Thålin-Bergman och Birgit Arrhenius, redigerad av Birgit Arrhenius, utkom 2005. Dessförinnan utkom 2004 *volym XVI, Exotic and Sacral finds from Helgö* med bidrag av Bo Gyllensvärd, Peter Harbison, Morten Axboe, Jan Peder Lamm, Torun Zachrisson och

Synnöve Reisborg. Volymen redigerades av Helen Clarke och Kristina Lamm. *Volym XVII, Workshop, Part III* utkom 2008 med bidrag av Lena Grandin, Eva Hjärthner-Holdar, Peter Kresten, Jan Peder Lamm, Kristina Lamm, Bente Magnus, Ole Stilborg, Anders Strinnholm, Anders Söderberg och Laila Kitzler Åhlfeldt samt redigerades av Helen Clarke och Kristina Lamm.

Som framgår av förteckningen är det många författare som återkommer i publikationerna men i synnerhet *Kristina Lamm* och *Helen Clarke* för att nämna några av de som lagt ned förtjänstfullt mycket arbete med Helgö-publikationerna. *Birgit Arrhenius* har bl.a. redigerat den första – och nu den sista volymen.

Utgrävningarna på Helgö påbörjades 1954 och ägde rum under inte fullt 30 års tid. De har resulterat i mycket intressanta och även sensationella fynd samt har lett till många publikationer utöver Helgö-serien. *Volym XVIII* avslutas också med en "Consolidated Bibliography" vilken är av stort värde för dem som vill fördjupa sig i vad som har skrivits om *Helgö, den gåtfulla ön* (en titel på en populärt skriven bok 1969 redigerad av W. Holmquist och K. E. Granath). Bibliografin visar den livliga debatt om Helgö, som har ägt rum över tiden.

Utgrävningarna har resulterat i mängder av fynd – bl.a. den största kända mängden gjutforms-material i världen. Fynden kommer från såväl öst som väst. De utgrävda gravarna har i vissa fall haft en rik utrustning men i huvudsak sett ut som normalbeståndet i Mälaronrådet. Åtskilliga östromerska mynt liksom mynt från det västromerska riket har påträffats. Bebyggelsen har funnits från 200-talet in i vikingatid.

Tolkningarna har dock varit många rörande Helgö över tiden. De har också förändrats i takt med utvecklingen inom arkeologin. Kanske den mest betydelsefulla tiden på Helgö var under folkvandringstid? Helgö framstod då som ett hant-

Här återfanns ett ca. 1 m tjockt kulturlager med massor av brödfynd, kirugiska instrument mm. och på vilken senare i vikingatid lades en treudd. Foto: Nils Ringstedt

verkscentrum med vidsträckta handelskontakter. Bronsgjutningen med egentillverkade produkter visar kontakter med hela det Baltisk-Bottniska området. Det finns forskare som ansett Helgö vara en centralort, en handelsplats i Mälaren och hänvisat till de rika fynden i byggnadsgrupp 2 men även de stora kvantiteter verkstadsfynd, som påträffades i husgrupp 3.

Det har också framhållits att Helgö inte hade någon bebyggelse av centralortskaraktär – visserligen många påträffade hus men endast två eller tre av husgrupperna var bebodda samtidigt. Räknat på antalet gravar – som inte är stort – kan befolkningen ha bestått av kanske ett femtontal samtidigt levande personer, dvs. motsvarande ca. två, möjligen tre hushåll! Verkstadsaktiviteterna har dock varit imponerande och antyder samband med någon kungsgård i närheten, kanske Hundhammar vid Norsborg enligt Björn Ambrosiani. Att Helgö bestått av några gårdar som existerade samtidigt och som ägnade sig åt bl.a. verkstadsaktiviteter står

klart. Överskottet kan ha använts för bytestransaktioner med fjärr- och närområden.

Har nu Helgös gåta lösts genom alla dessa publikationer och i synnerhet genom den sista? Det är tveksamt – även om den senaste volymen innehåller en synnerligen intressant sammanfattning och tolkning av Birgit Arrhenius. Hennes hypotes är att Helgö var ett kultiskt centrum. Verksamheten på Helgö och byggnaderna styrdes av denna funktion. En fruktbarhetskult – antydd genom bl.a. brödoffer – har utvecklats i det religiösa samhälle, som utvecklades under yngre romersk järnålder på ön. Flera kultplatser finns på ön – inte minst den spännande kultplatsen på byggnadsgrupp 2 nedanför den stora klippan, intressant skildrad av Torun Zachrisson i *volym XVI*. Varför placerades de stora hallarna i ett norrläge? Det är ju inte en normal placering för en boplats. Birgit Arrhenius anser att kosmiska skäl var orsaken. Flera hus i byggnadsgrupp 2 anses ha

varit knutna till kult. Och på en ”kultisk väg” i området påträffades den kända iriska kräkulan.

Det förefaller inte finnas samband på platsen mellan kult och någon ”elit”, som bott där. Birgit Arrhenius framhåller nämligen att ”It could be argued that the elite graves are still waiting to be found”, då hon diskuterar vad för slags ”elit” som kan ha bott på Helgö.

Det är också intressant, som Synnöve Reisborg tar upp, att extremt höga fosfatvärden har konstaterats i det vallomgärdade området på bergskrönet, där två bronsåldersrösen finns. Vallarna är uppenbarligen heliga hägnader. Offer av organiskt material har skett innanför dessa. Tidigare uppfattningar om att vallarna utgjorde en fornborg torde kunna överges.¹ Ann-Marie Hansson nämner i sitt bidrag de brödoffer – brända och hela bröd – som påträffades nedanför klippan i husgrupp 2. Hon erinrar i sin artikel om motsvarande brödoffer i den klassiska världen med exempel från Egypten och Gamla Testamentet. Har kunskap om den antika fruktbarhetskulten förmedlats via det romerska imperiet och inlemmats i den urgermanska asatron, som Ann-Marie Hansson antar?

Svante Fischer och Helena Victor drar slutsatsen att guldsmeder från byggnadsgrupp 2 och 3 har producerat majoriteten av agraffknappar och spännen som påträffats i Mälardalen, Norrland, Finland med Satakunta, Österbotten, Åland och Estland. Morten Axboe beskriver den tredje påträffade guldbrakteaten på Helgö. Den fanns i husgrupp 3 och är en C-brakteat men med en figurframställning som inte tidigare setts. Brakteaten tillsammans med de två andra och guldgubbarna antyder sakrala samband.

Av stort intresse är Ulla Lund Hansens artikel om glasfragmenten på Helgö – ett material som är en av de mest omfattande samlingarna av

¹ I Bromma har anmälaren och Bengt Windelhed påträffat flera tidigare okända hägnader, som vi bedömer har kultisk innebörd snarare än att tolkas som s.k. fornborgar.

glasskärvor på en boplats i Nordeuropa. Glaskärl har hämtats från glasproducerande platser på kontinenten. Det har skett under yngre romersk kejsartid in i vikingatidens 800-tal. Glasfynden påvisar enligt Ulla Lund Hansen att hall I A, byggnadsgrupp 2, hade funktion som ett religiöst center med rituella fester.

En gåtfull irisk prydnadsknapp har intresserat Uaininn O'Meadhra och Jan Peder Lamm, som antyder att den tillhör en grupp liturgiska föremål som kan ha kommit som gåvor till Helgö – liksom till andra platser i Skandinavien. Har de på Helgö fått användning i kulten, frågar sig författarna. Särskilt intressant är artikeln av Annette Frölich om de många kirurgiska instrument som påträffades på den heliga platsen nedanför klippan i byggnadsgrupp 2. Det rör sig om 53 föremål, bl.a. knivar att jämföra med moderna scalpeller. En stor kirurgisk aktivitet förekom tydligen – kanske också för blodoffer i kulten.

Helgö som kultiskt centrum är alltså den senaste tolkningen av gåtfulla Helgö och kanske det är en mycket bra förklaring och gör Helgö mindre gåtfullt. *Helgö XVIII* innehåller mycket spännande information, som en anmälan inte kan göra rättvisa. Men är verkligen nu allt sagt som går att säga om Helgö? Har allt framgrävt material publicerats? Vad kommer framtida forskare vid en förnyad analys av Helgö-materialet att komma till för slutsatser. Och kan eventuellt nya utgrävningar bidra – om sådana sker? För Helgö är inte totalutgrävt!

Den sista volymen är inbunden med hårda pärmar och fint illustrerad samt kan varmt rekommenderas till alla Helgö-intresserade!

Slutligen – en ny populärvetenskaplig skildring med sammanfattning av Helgö-problematiken skulle välkomnas, något publiken önskade vid tack- och avskedsfesten på Vitterhetsakademin!

Nils Ringstedt

GÖTEBORGSUTSTÄLLNINGEN 1923 – ETT ARKEOLOGISKT ÄVENTYR 2010

Göteborgsutställningen, eller jubileumsutställningen som den också ofta omnämns, arrangerades 1923 för att fira att Göteborg fyller 300 år. Utställningen var dock klar två år senare än det faktiska jubileumsåret 1921, eftersom arrangemanget hade växt i omfång och det blev därför inte klart i tid. Arrangemanget är det största som någonsin genomförts i Göteborg och har kommit att präglade utvecklingen av staden både ekonomiskt och i stadsplaneringen. Avtrycken är synliga överallt i dagens stadsrum, även om de flesta av stadens invånare inte har en aning om detta.

Göteborgs universitet har sedan 16 år tillbaks arrangerat ett av Europas största populärvetenskapliga evenemang med ca. 100 000 besökare i olika aktiviteter under ett par veckors tid, oftast under våren. Humanistiska fakulteten finns i Renströmsparken nära Götaplatsen. Dagens park fungerade under jubileumsutställningen som huvudområde för evenemanget. På platsen där ”Humanisten” ligger idag fanns under Göteborgsutställningen 1923 huvudbyggnaden för utställningen.

I maj 2010 deltog institutionen för historiska studier/arkeologi i Vetenskapsfestivalen med en arkeologisk utgrävning och guidning i parken med deltagande av allmänhet och skolklasser. Projektet pågick under två veckor och 15 studenter från både grundkurser och masterskurser engagerades i arbetet med att både hålla i guidningar samt hjälpa skolklasserna i utgrävningen som de deltog i. Sex skolklasser från olika stadsdelar i Göteborg kom till utgrävningens platsen under ett par timmar en förmiddag eller eftermiddag under festivalen. Skolklassen fick först en guidning i parkområdet där de också fick ta del av ett bildmaterial på hur det såg ut 1923. De fortsatte sedan till utgrävningen där de deltog aktivt under ca. en

timme. Eleverna som var i åldrarna 9–16 fick inledningsvis bekanta sig med redskapen och en snabblektion i utgrävningsteknik innan de själva fick sätta igång att använda skärsleven. Provgropar på 1x1 m var avtorvade och förberedda för eleverna.

Frågeställningar i utgrävningen handlade om evenemang – vad är ett evenemang, hur påverkar evenemangen människor, städer, platser – finns det bra/dåliga evenemang m.m.

1923 års evenemang var en ekonomisk katastrof för Göteborgs stad eftersom de kom att dras med ett enormt underskott under många år framöver. Men det var på andra sätt ett mycket lyckat evenemang som kom att påverka Göteborg, inte bara under utställningstiden från maj till oktober 1923, utan ända in i våra dagar. Stadens största museer som t.ex. Konstmuseet och Naturhistoriska museet byggdes till utställningen med anslag från donatorer. Liseberg och Svenska mässans område är andra centrala platser i staden som kom till 1923. Göteborg vill idag gärna marknadsföra sig som ”evenemangsstaden” – också en rest efter 1923 års evenemang kanske. Vetenskapsfestivalen är också ett av många evenemang i dagens Göteborg och är en del i den ”evenemangskultur” som präglar staden. Vad kunde då den arkeologiska utgrävningen och aktiviteterna kring denna tillföra eller belysa Göteborg som evenemangstad?

Under de två veckor som projektet pågick kom som sagt ca. 150 skolelever till områden och det var också ett stort antal besökare som både deltog i guidningar under helgen och som var så kallade ”ströbesökare”. Majoriteten av såväl skolelever, studenter som allmänheten hade ingen aning om den historia som fanns kring dagens Näckrosdam i Renströmsparken. Många trodde att vi hade manipulerat bildmaterialet och hade svårt att tro att det verkligen hade sett ut som det gjorde 1923. Den nära historien kan ofta vara den som är mest

avlägsen, vilket det här projektet visade med all tydlighet.

Fynden efter utgrävningen väckte också frågor och debatt och var även ett exempel på att den nära historien inte är det lättaste att ta sig an som arkeolog. Det var ett mycket blandat material som kom fram med mynt från 1600-tal, ostindiskt porslin från 1700-tal, samt rester efter porslin och glas troligen från 1923-års utställning. Kapsyler och rester efter droganvändning från 1970-talet, då parken också fungerade som en evenemangsplats med rockkonserter och drogförsäljning, hittades också.

Fynden medverkade till att sätta igång diskussioner om evenemang som företeelse och inspirerade också de barn och ungdomar som deltog i utgrävningen till egna tolkningar. En utgrävningssyta var platsen där det 1923 fanns något som kallades Barnens paradis, vilket var ett lekland för de mindre barnen. Liseberg var främst för ungdomar och vuxna. Sago Greta var den som skötte om Barnens paradis med hjälp av barnen själva och här fanns t.ex. slänggunga, karusell, café, äventyrshus m.m. Här fanns också ett litet hus där barnen kunde gå in för att få lagat sina trasiga kläder eller stoppa en strumpa. Tillsvarande idag skulle väl vara att barnen skulle kunna gå in för att klippa sönder sina jeans på ett fräckt sätt. Ett av fynden på den här platsen var rester efter någon tröja, halsduk el. dyl. Barnens fantasi kom igång kring det här fyndet och till berättelser om hur stackars Sago Greta tappat sin strumpa eller att det var något barn som varit fattigt och inte kunde laga sin tröja och därför hade slängt bort den.

Vetenskapsfestivalens utgrävningssprojekt var en publiksuccé och en pedagogisk sådan också. Arkeologi fungerade här som en samlingsplats och en metod för att både bekanta sig med den nära historien samt som en plats för diskussioner kring frågeställningar om evenemang som företeelse. Göteborgs stad har inlett förberedelserna inför

firandet 2021 då staden firar 400 år. Inför jubileumsutställningen 1923 spelade arkeologin en betydande roll; den stora inventeringen av Göteborgsområdet och Götaälvdalen genomfördes samt en stor mängd undersökningar och utgrävningar. Materialet har sedan dess varit grundläggande för den arkeologiska verksamheten i Västsverige. Inför 400-års jubileet är det kanske också på tiden att vi börjar fundera på hur arkeologin återigen kan ta plats och vara en del i ännu ett stort evenemang!

Anita Synnestvedt

anita.synnestvedt@archaeology.gu.se

PÅMINNELSE!

Anmälan till Svenska Arkeologiska Samfundets resa till Cypern 2012

I förra numret flaggade vi för 2012 års arkeologiska resa för Samfundets ledamöter till Cypern. För att Paradisresor ska kunna genomföra denna resa krävs fler deltagare. Helst vill de att ni anmäler er **före den 31 januari**. För uppgifter om den planerade resan kan ni läsa föregående nummer av Gjallarhornet. För information och bokning ring 08-718 07 13, Paradisresor, Måsungevägen 1, 131 50 Saltsjö-Duvnäs, eller mejla till:

info@paradisresor.se

Reseprogram finns på:

www.paradisresor.se

ROSA OCH VALTER TENGBORGS STIPENDIEFOND

Rosa och Valter Tengborgs stipendiefond utdelar resestipendier till yngre svenska arkeologer som vill delta i undersökningar eller bedriva studier utomlands och till yngre utländska arkeologer som vill delta i undersökningar eller bedriva studier i Sverige.

Stipendierna utdelas företrädesvis till yngre forskare. Behörig att söka stipendium är den som arbetar inom Samfundets intresseområde och innehar minst 60 poäng i arkeologi eller angränsande ämne (för utländsk sökande motsvarande kompetens).

Disponibelt belopp för 2012 är 20 000 kronor.

Ansökan skall innehålla uppgift om ålder, examina, resans syfte, plan och beräknad kostnad. Det finns ingen speciell ansökningsblankett. Resan skall påbörjas senast sex månader efter stipendiets utdelande. Kortfattad reseberättelse skall skickas in till Samfundets styrelse senast två månader efter resans slut. Samfundet kan komma att begära att arbetet och resultatet skall framföras muntligen vid Samfundets årsmöte i april 2013.

Ansökan sändes till stipendiesekreterare Bozena Werbart, Sven Tveskäggs gränd 14, 224 77 Lund.

Sista ansökningsdag är 31 januari 2012

Beslut meddelas på Samfundets årsmöte i april 2012.

STIPENDIUM FRÅN SVENSKA FORNMINNESFÖRENINGEN

Du som önskar stöd för forskning på doktorand- eller högre nivå inom föreningens intresseområden, d.v.s. arkeologi och medeltidsforskning (historisk eller konstvetenskaplig) inklusive urkundsutgivning och numismatik kan nu söka ett

stipendium ur föreningens fonder om högst 5000 kr. (Enskilt fondnamn anges ej).

Ansökan avseende 2012 års stipendier och ska obligatoriskt innehålla:

- uppgift om Ditt personnummer samt postgiro- eller bankkonto-nummer. Utöver Din postadress är vi tacksamma om Du också meddelar din mailadress.
- kortfattad redogörelse beträffande forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande.
- uppgift om Du tidigare beviljats anslag ur någon av föreningens fonder och om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt från annan fond.
- uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbete.

Ansökan skickas i ett exemplar

till Svenska Fornminnesföreningens stipendiesekreterare Jan Peder Lamm, Kostervägen 7, 181 35 Lidingö och ska vara föreningen tillhanda senast den 15 januari 2012. **Särskild blankett erfordras ej.**

Adressändring eller e-post?

Vi vill återigen påminna alla som bytt adress eller e-postadress att meddela detta till Anders Högberg som ansvarar för Samfundets ledamotsregister.

Anders nås på e-post:

anders.hogberg@sydsvenskarkeologi.se

eller på adressen Sydsvensk Arkeologi AB Box 406, 201 24 Malmö.

GJALLARHORNET

Deadline för nästa Gjallarhornet är 28 februari.
Bidrag skickas till Ola Wolfhechel Jensen, helst
med e-post: ola.jensen@raa.se

Alternativt: Ola Wolfhechel Jensen, Riksantikvarie-
ämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm.

Gjallarhornet distribueras numera endast via e-
post som pdf. Alternativt kan den hämtas på Sam-
fundets hemsida.

HEMSIDA

Besök Samfundets hemsida !

www.arkeologiskasamfundet.se

